

Duorsumens *yn Tytsjerksteradiel*

Inhoudsopgave

1. Inleiding					
1.1	Waarom een nota duurzaamheid?	5			
1.2	Doel	5			
1.3	Leeswijzer	5			
2. Wonen en voorzieningen					
2.1	Inleiding	7			
2.2	Ambities	9			
2.3	Bestaand beleid	11			
2.3.1	Kwaliteitsimpuls bestaande bouw	11			
2.3.2	Duurzame nieuwbouw	11			
2.4	Nieuw beleid	13			
2.4.1	Kwaliteitsimpuls bestaande bouw	13			
2.4.2	Duurzame nieuwbouw	15			
2.4.3	Duurzame voorzieningen	15			
3. Werken					
3.1	Inleiding	17			
3.2	Ambities	17			
3.3	Nieuw beleid	19			
3.3.1	Duurzaamheid op nieuwe bedrijventerreinen en bij revitalisering	19			
3.3.2	Restwarmtebenutting en duurzame energie	21			
3.3.3	Samenwerking met ondernemers	21			
4. Infrastructuur					
4.1	Inleiding	23			
4.2	Ambities	23			
4.3	Huidig beleid	25			
4.3.1	Grond, weg en waterwerken (GWW)	25			
4.4	Nieuw beleid	25			
4.4.1	Verkeer en Vervoer	27			
5. Omgeving					
5.1	Inleiding	29			
5.2	Ambities	29			
5.3	Bestaand beleid	29			
5.3.1	Recreatie	29			
5.3.2	Natuur en landschapsbeheer	31			
5.3.3	Waterkwaliteit	31			
5.3.4	Natuur en Milieu educatie	31			
5.4	Nieuw beleid	33			
5.4.1	Natuur- en landschapsbeheer	33			
5.4.2	Energiewinning	33			
5.4.3	Bodembeheer	35			
5.4.4	Waterkwaliteit	35			
5.4.5	Natuur en Milieu educatie	35			
6. De eigen organisatie					
6.1	Inleiding	37			
6.2	Ambities	37			
6.3	Bestaand beleid	37			
6.3.1	Gebouw en Beheer	37			
6.3.2	Personeel	39			
6.4	Nieuw beleid	39			
6.4.1	Gebouw en beheer	39			
6.4.2	Personeel	41			
6.4.3	Eigen wagenpark	41			
	Begrippen en afkortingen	42			

Inleiding

Een ontwikkeling die voorziet in de behoefte van huidige generaties zonder daarmee voor de toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen ook in hun behoeften te voorzien.

1.1 Waarom een nota duurzaamheid?

Oneindige beschikbaarheid van grondstoffen is niet meer langer vanzelfsprekend. Toekomstige generaties krijgen te maken met de eindigheid van reserves: aardolie, gas, mineralen, ertsen, hout, enzovoorts. We moeten in de toekomst efficiënter omspringen met ons verbruik. Reden voor het college van Tytsjerksteradiel om duurzaamheid een belangrijke rol te geven binnen het gemeentelijk beleid. Maar wat is duurzaamheid? In deze nota verstaan we onder duurzaamheid het volgende:

Een ontwikkeling die voorziet in de behoefte van huidige generaties zonder daarmee voor de toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen ook in hun behoeften te voorzien.¹

Voor zulke ontwikkelingen speelt de balans tussen economische, sociaal-culturele en ecologische aspecten een rol: People, Planet en Profit.

1.2 Doel

Met deze nota willen we drie dingen bereiken:

1. We willen een totaaloverzicht geven van het duurzaamheidsbeleid in de verschillende beleidssectoren in onze gemeente;
2. We willen aangeven op welke terreinen intensivering en uitbreiding nodig en mogelijk is;
3. We willen blijvende aandacht voor het onderwerp duurzaamheid binnen de verschillende beleidsvelden waarborgen.

Duurzame ontwikkeling is een zaak van de lange adem. Het gaat om ontwikkelingen die betrekking hebben op de lange termijn. Deze nota geeft een beeld voor het duurzaamheidsbeleid en de effecten daarvan voor de komende 15 jaar (tot 2023). Tegelijkertijd is het geen statisch verhaal, nieuwe ontwikkelingen blijven we op de voet volgen.

1.3 Leeswijzer

Deze nota is opgebouwd aan de hand van de volgende thema's:

1. Wonen & voorzieningen;
2. Werken;
3. Infrastructuur;
4. Omgeving;
5. Eigen Organisatie.

¹ Deze omschrijving is ontleend aan de commissie Brundtland.

Wonen en voorzieningen

Gezien de beperkte hoeveelheid nieuwbouw in onze gemeente en de steeds hogere wettelijke eisen ten aanzien van duurzaamheid bij nieuwbouw, leggen we prioriteit bij duurzaamheidsmaatregelen in de bestaande bouw. Daar valt de meeste winst te boeken.

2.1 Inleiding

We onderscheiden voor wonen en voorzieningen drie hoofdlijnen voor het duurzaamheidsbeleid:

1. Kwaliteitsimpuls bestaande bouw; waarbij we streven naar een kwaliteitsimpuls gericht op het verbeteren van de energieprestaties en kwaliteit van het binnenklimaat in woningen.
2. Duurzame nieuwbouw; waarbij we blijvend streven naar hogere duurzaamheidsambities dan vastgelegd in het bouwbesluit.
3. Duurzame voorzieningen; gericht op het realiseren van duurzaamheidsmaatregelen bij sociaal-, medische en maatschappelijke voorzieningen in onze gemeente.

Gezien de beperkte hoeveelheid nieuwbouw in onze gemeente en de steeds hogere wettelijke eisen ten aanzien van duurzaamheid bij nieuwbouw, leggen we prioriteit bij duurzaamheidsmaatregelen in de bestaande bouw. Daar valt de meeste winst te boeken.

2.2 Ambities

Onze ambities met betrekking tot duurzaamheid in het thema Wonen en voorzieningen zijn:

- Het leveren van extra inspanningen door het maken van afspraken met provincie, woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars om bij herstructurerings- en renovatieprojecten de energie-index van de woning met minimaal twee stappen te verbeteren en de aanwezigheid van energielabels te stimuleren (conform het Energieakkoord Noord-Nederland);
- Het stimuleren van innovatieve kleinschalige vormen van duurzame energieopwekking (in aanvulling op de bestaande subsidieregeling energiebesparing bestaande bouw);
- Een verscherpte EPC voor nieuwbouw woningen van het nu wettelijke 0,8 naar 0,3 in 2011. Dit streven sluit aan bij de ambities van het EnergieAkkoord Noord Nederland. Waar mogelijk streven we binnen een termijn van 10 jaar naar klimaatneutrale nieuwbouw. Dat betekent dat nieuw te realiseren woningbouwprojecten en nieuwe voorzieningen in onze gemeente netto geen CO2 meer mogen uitstoten.
- Het toepassen van de maatlat zeer duurzame utiliteitsbouw bij nieuwbouw van voorzieningen. De maatlat beschrijft een achttal maatregelen waaraan utiliteitsbouw moet voldoen om een zogenaamde groenverklaring te kunnen krijgen.

2.3 Bestaand beleid

2.3.1 Kwaliteitsimpuls bestaande bouw

Er is een budget gereserveerd voor een subsidieregeling voor bestaande bouw en voor het maken van een voorlichtingsbrochure (basis MUP 2007). In de periode 2008-2010 is een bedrag van € 160.000,- beschikbaar voor onder andere: spaarlampen, isolerende voorzieningen en zonnepanelen.

2.3.2 Duurzame nieuwbouw

In ons klimaatbeleid hebben we verder vastgelegd dat ten aanzien van nieuwbouw in onze gemeente een verscherping van de wettelijke Energie Prestatie Coëfficiënt (EPC) met 5% - 10% gehanteerd moet worden. De wettelijke norm is momenteel 0,8 maar de verwachting is dat deze in 2011 en 2015 aangescherpt wordt naar respectievelijk 0,6 en 0,4.

De gemeente stimuleert al enige jaren vergaande energiebesparende maatregelen in de projectmatige woningbouw. Wij gaan hiermee door en willen als extra stimulans hiervoor ook de "startersregeling" inzetten. Wij komen daarop terug bij nieuw beleid.

In aanvulling op de subsidieregeling Energiebesparing bestaande bouw, kan de gemeente ook een positieve bijdrage leveren aan het opwekken van groene energie door het subsidiëren van innovatieve kleinschalige duurzame energiesystemen.

2.4 Nieuw beleid

2.4.1 Kwaliteitsimpuls bestaande bouw

Hierbij valt te denken aan:

1. Het maken van een afspraak met de corporatie(s) over deelname aan het actieplan energiebesparing “Meer met Minder”, dat is opgesteld door EnergieNed, Aedes (koepel corporaties) en het Platform Energietransitie Gebouwde Omgeving (PeGO) Doel is o.a. een besparing van 20% op het gasverbruik in alle sociale huurwoningen, waarbij de investeringen “woonlastenneutraal” moeten zijn;
2. Het via voorlichting inspelen op de subsidie - en financieringsregeling die VROM voorbereidt ten behoeve particuliere woningeigenaren.
3. De gemeente kan initiatief nemen om samen met de provincie en andere gemeenten het “Wonen++” - concept van de provincie Groningen in te voeren. Het richt zich ook op de particuliere woningbezitter en de kern is een groenfinanciering voor energiebesparende investeringen in de woning (in principe hier ook woonlastenneutraal). Doel is het bereiken van een gemiddelde energiebesparing van 20% per woning.
4. De gemeente kan in navolging van het initiatief in de gemeente Apeldoorn in samenwerking met marktpartijen (energiebedrijven; corporaties en installateurs) een proef starten met plaatsing van HRe ketels in bestaande (en ook nieuwe) woningen. Deze ketel wordt nu door de producent getest (*dit nieuwe type ketel is energiezuinig en zorgt ervoor dat de hoeveelheid gas die erin gaat, er ook voor 100% aan warmte en elektriciteit weer uitkomt. Dit geeft een besparing ten opzichte van de huidige ketels. Daarnaast levert de ketel teveel geproduceerde energie weer terug aan de energieleverancier. Omdat de meter dan als het ware terug draait, scheelt dit voor de consument in de kosten*).
5. De gemeente zal in het overleg met de corporatie(s) aandacht vragen voor het gebruik van duurzame materialen bij grote onderhoudsprojecten en het toepassen van regenopvangsystemen (ontkoppeling en bij voorkeur hergebruik in de woning), ook als dat mocht leiden tot een niet kostendekkende huur;
6. In aanvulling op de subsidieregeling Energiebesparing bestaande bouw, kan de gemeente ook een positieve bijdrage leveren aan het opwekken van groene energie door het subsidiëren van innovatieve kleinschalige duurzame energiesystemen. Bijvoorbeeld door het starten van een project voor 100 ultrakleine windturbines bij particuliere woningen. Jarenlang is er gestudeerd op mogelijkheden voor deze kleine turbines, maar om een stap voorwaarts te maken is het nu tijd om daadwerkelijke plaatsing te stimuleren. Niet alleen om door deze impuls de doelmatigheid ervan verder te ontwikkelen, maar ook om de discussie weer aan te wakkeren en de energieproblematiek dichterbij de burger te brengen. Van groot belang is het daarbij om de inpasbaarheid in het landschap te bestuderen.

Gekozen is om het project te plaatsen in het woudenlandschap. Daarom krijgt het project de titel ‘100 wâldmûntsjes’ mee. Hoewel dit landschapstype het meest kwetsbaar lijkt, zal juist door de kleinschaligheid ervan, geen verrommeling ontstaan. De totale projectkosten worden geraamd op € 600.000,- Gedacht kan worden aan subsidiëring van 25%, ofwel € 150.000,-. Voorafgaand wordt onderzoek gedaan naar de haalbaarheid waarbij ook gekeken wordt of andere vormen van energiebesparing of opwekking rendabeler zijn in dit gebied.

2.4.2 Duurzame nieuwbouw

Onze ambities kunnen we alleen waarmaken door middel van een stelsel van stimulerende maatregelen en door samenwerking met en medewerking van spelers op de woningmarkt, zoals corporaties, aannemers en projectontwikkelaars.

Ervaringen die we opdoen in bijvoorbeeld It Súd in Hurdegaryp kunnen worden benut bij de ontwikkeling van volgende woningbouwlocaties in onze gemeente. Concreet behelst het nieuwe beleid voor de korte termijn de volgende maatregelen:

- Het invoeren van de zogenaamde “starterslening” voor woningen met een EPC van maximaal 0,2. De starterslening is bedoeld voor personen die voor het eerst een huis kopen en zelf onvoldoende kunnen lenen. De gemeente zal jaarlijks een project van ca. 10 woningen ondersteunen via een aanvullende lening met een aan de inkomensontwikkeling gekoppeld rente- en aflossingsschema;
- We gaan standaard in onze uitbreidingsplannen (en waar mogelijk ook overige locaties) over tot plaatsing van regenwateropvang en -hergebruiksystemen, zoals voor het eerst toegepast in Jistrum (2007). Waar projectontwikkelaars bij de ontwikkeling zijn betrokken proberen we dit ook zoveel mogelijk toe te passen;
- Op basis van beproefde concepten, zoals de introductie van de HRe ketel, de ervaringen in It Súd met een all-electric systeem en de aan de starterslening gekoppelde EPC 0,2 woningen, willen we verder gaan met bredere toepassingen en vernieuwingen, die moeten leiden tot klimaatneutrale nieuwbouw. We volgen de ontwikkelingen in de markt en onderhouden contacten met actieve gemeenten;
- Met de corporatie(s) willen we afspraken maken over een traject om te komen tot de bouw van klimaatneutrale nieuwbouwwoningen in de sociale sector. Op een manier waarbij er voor de huurders geen hogere woonlast ontstaat (de hogere huur zal moeten worden gecompenseerd door de besparing op energie en water, terwijl het Rijk de energieaftrek op de rekenhuur moet hebben geregeld);

2.4.3 Duurzame voorzieningen

De gemeente kan het duurzaamheidsbeleid dat is geformuleerd voor woningen ook toepassen op voorzieningen. Dat betekent dat het streven is dat binnen 10 jaar alle nieuwe voorzieningen, die in opdracht van de gemeente worden gerealiseerd of die geheel of grotendeels door de gemeente worden gesubsidieerd, klimaatneutraal zijn.

Waar voorzieningen in opdracht en voor rekening van derden worden gerealiseerd probeert de gemeente door voorlichting vergaande duurzaamheidsmaatregelen te stimuleren. Het is wel nodig dat de gemeente zelf het goede voorbeeld geeft en eigen ervaringen deelt.

We streven naar het realiseren van duurzame bedrijventerreinen met minimale CO2 emissies en indien haalbaar zelfs klimaatneutraal.

3.1 Inleiding

Het thema werken heeft betrekking op zowel nieuwe als bestaande bedrijven of bedrijventerreinen. Het is gebleken dat het grootste effect bereikt kan worden door in te zetten op maatregelen op het niveau van bedrijventerreinen. Activiteiten gericht op individuele bedrijven worden daarom in het kader geplaatst van een terreinbrede aanpak. We onderscheiden twee hoofdlijnen voor het beleid:

- Duurzame inrichting en beheer van bedrijventerreinen;
- Efficiënt gebruik van energie en duurzame energie opwekking.

Binnen beide hoofdlijnen kunnen we een aantal flinke stappen maken om de bedrijvigheid in onze gemeente duurzamer te maken. Bedrijventerreinen waar we op dit moment de meeste kansen zien, zijn:

- Het bestaande industrieterrein Sumar, vanwege de aanwezigheid van energie-intensieve bedrijvigheid;
- Het nieuw aan te leggen bedrijventerrein Quatrebras;
- Het nieuw aan te leggen bedrijventerrein bij Oentsjerk;
- De te revitaliseren terreinen Skûlenboarch en Burgum.

3.2 Ambities

We streven naar het realiseren van duurzame bedrijventerreinen met minimale CO2 emissies en indien haalbaar zelfs klimaatneutraal. Dat doen we door:

1. Het betrekken van duurzaamheid in alle fasen van ontwerp, realisering en beheer van nieuwe bedrijventerreinen (Quatrebras en eventueel Oentsjerk);
2. Het realiseren van duurzame energievoorzieningen op nieuwe en bestaande bedrijventerreinen zoals windturbines of biogasinstallaties. Ten aanzien van mogelijkheden op het gebied van biomassa merken we op dat niet alleen wordt gekeken naar opties binnen gemeentegrenzen. Indien biomassa op locaties buiten onze gemeente efficiënter kan worden ingezet, dan verdient dit de voorkeur.
3. Het benutten van restwarmte op bedrijventerreinen. Bijvoorbeeld het benutten van restwarmte van Sonac Burgum B.V voor het gemeentehuis en Berchhiem.
4. Kennis en ervaring die we in dit verband opdoen willen we meenemen bij revitalisering en ontwikkeling van andere bedrijventerreinen in onze gemeente, bijvoorbeeld Skûlenboarch.

3.3 Nieuw beleid

3.3.1 Duurzaamheid op nieuwe bedrijventerreinen en bij revitalisering

Er zijn verschillende mogelijkheden voor een duurzame inrichting van bedrijventerrein Quatrebras. We gaan deze duurzaamheidsopties meewegen in het besluitvormingstraject rond ruimtelijke planvorming van Quatrebras. Concrete activiteiten zijn:

- Het onderzoeken van de haalbaarheid van de duurzaamheidsopties en de opties uitwerken in de exploitatiebegroting;
- We willen een beding voor duurzaam bouwen in de voorwaarden voor gronduitgifte voor bedrijven opnemen die zich willen vestigen op bedrijventerrein Quatrebras;
- Het onderzoeken van de mogelijkheden voor realisering van een tankstation met vulpunten voor biobrandstoffen;
- Onderzoeken van de mogelijkheden om te komen tot een duurzame energievoorziening;
- Het onderzoeken van de mogelijkheden voor een duurzame gronduitgifte en een duurzaam beheer van het bedrijventerrein Quatrebras.

We willen een open planproces zodat ondernemers en bewoners zo goed mogelijk worden betrokken en geïnformeerd. Nadere vaststelling van een haalbaar en realiseerbaar ambitieniveau is onderdeel van dit proces dat moet leiden tot een duurzaam voorbeeld bedrijventerrein Quatrebras.

Ook bij de locatie Oentsjerk willen we duurzaamheidsaspecten betrekken in het planologisch traject. Men kan denken aan landschappelijke inpasbaarheid en realisering van een duurzame energievoorziening (bijvoorbeeld biogasinstallatie opleidingscentrum PTC).

In het revitaliseringsproces Skûlenboarch willen we samen met ondernemers investeren in aanvullende duurzaamheidsaspecten.

In het planproces voor Quatrebras en Oentsjerk wordt een aantal extra aspecten betrokken. Dit zal leiden tot hogere uitvoeringskosten, omdat extra activiteiten uitgevoerd moeten worden (bijvoorbeeld voor de biogasinstallatie en de aanleg van een helofytenfilter). Voor uitvoering van deze activiteiten is € 60.000,- nodig.

We willen een open planproces zodat ondernemers en bewoners zo goed mogelijk worden betrokken en geïnformeerd.

Een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van onze ambities is dat bedrijven de ambities van de gemeente ondersteunen, er actief aan deelnemen en mee willen investeren. Voorop staat dat het realiseren van een klimaatneutrale energievoorziening ook tot bedrijfsmatige voordelen moet leiden.

3.3.2 Restwarmtebenutting en duurzame energie

In samenwerking met Sonac willen we een haalbaarheidsonderzoek uit (laten) voeren naar de mogelijkheden voor restwarmtebenutting van Sonac voor het gemeentehuis en Berchhiem. Als realisering haalbaar blijkt en voldoet aan nader te formuleren (financiële) voorwaarden, willen we vervolg geven aan de realisering van restwarmtebenutting. Het onderzoek zal worden uitgevoerd in samenwerking met de provincie en het bedrijf Sonac.

Ook bij de Electrabelcentrale komt veel restwarmte vrij. De centrale werkt echter alleen op piekuren en levert daardoor geen continue warmtestroom. Uit contacten met Electrabel blijkt dat er geen mogelijkheden zijn voor restwarmtebenutting. Ook is gebleken dat in de installatie geen aanpassingen mogelijk zijn voor duurzame brandstoffen. Mogelijk zijn er wel kansen om het omvangrijke terrein van Electrabel te gebruiken voor opwekking van duurzame energie (windmolens, zonne-energie).

In het kader van ontwikkelingen op Quatrebras en Oentsjerk gaan we de haalbaarheid van biovergisting of vergassing in de gemeente onderzoeken. Daarbij betrekken we ook mogelijkheden op Sumar. Op het bedrijventerrein Sumar staat bijvoorbeeld een kleine vergister van het Wetterskip Fryslân. De mogelijkheden om deze te benutten moeten in kaart te worden gebracht. Ook de te vergisten of te vergassen biomassa(rest)stromen uit de omgeving moeten worden onderzocht. De studie moet inzicht geven in welke locatie in de regio het meest geschikt is voor biovergisting of vergassing. In dit verband willen we ook de Omrin bij de plannen betrekken, vanwege hun ervaring met afvalverwerking en vergisting.

Voor het realiseren van een windturbinecluster zetten we ons in om particuliere initiatieven mogelijk te maken binnen reguliere beleidskaders.

3.3.3 Samenwerking met ondernemers

Een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van onze ambities is dat bedrijven de ambities van de gemeente ondersteunen, er actief aan deelnemen en mee willen investeren. Voorop staat dat het realiseren van een klimaatneutrale energievoorziening ook tot bedrijfsmatige voordelen moet leiden. We vertalen dit in de volgende activiteiten:

- Het ondersteunen van de bedrijven bij het opzetten van gezamenlijke activiteiten, bijvoorbeeld door initiatief te nemen voor een overlegplatform;
- Het maken van afspraken met bedrijven, bijvoorbeeld in de vorm van een convenant of door een steunverklaring van bedrijven aan het EnergieAkkoord Noord Nederland;
- Vroegtijdig ondernemers betrekken bij plannen op het gebied van duurzaamheid. Bijvoorbeeld bij de ontwikkelingen op Quatrebras.

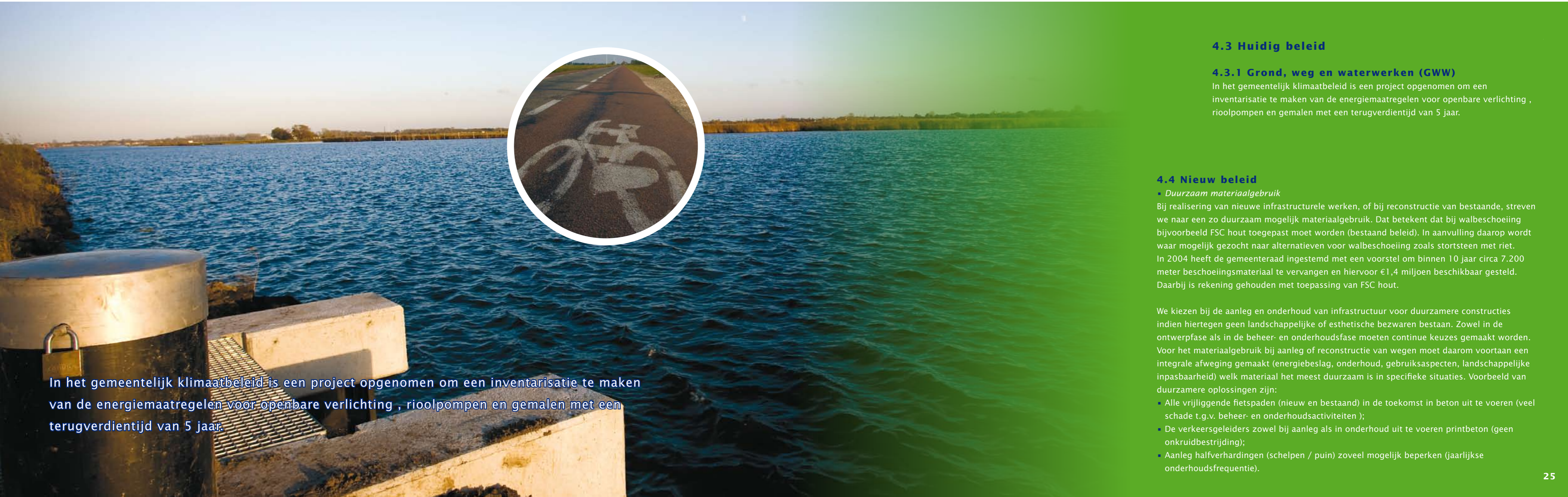
4.1. Inleiding

Bij infrastructuur maken we onderscheid tussen Grond, Weg en Waterwerken (GWW, de boven- en ondergrondse infrastructuur) en Verkeer en Vervoer.

4.2. Ambities

Onze ambities zijn:

- Het energiegebruik van GWW-installaties (in dit geval openbare verlichting en gemalen) te verminderen binnen de daarvoor gestelde kaders van (sociale)veiligheid;
- Waar mogelijk bij nieuwbouwlocaties gescheiden stelsels voor grondwater en regenwaterafvoer toepassen in combinatie met hergebruiksmogelijkheden of andere nuttige toepassingen. Deze ambitie wordt in het waterplan meegenomen;
- De huidige en de in de toekomst te verwachten knelpunten voor regenwater en grondwaterafvoer op te lossen. Deze ambitie wordt in het waterplan meegenomen;
- We streven naar een duurzame weginfrastructuur (landschappelijke inpasbaarheid, materiaalgebruik, beheersmatig) door bij de aanleg en groot onderhoud van weginfrastructuur een integrale afweging te maken voor de duurzaamheid van het toe te passen materiaal (beton, klinkers, asfalt). Verder streven we naar een teevrij gemeentelijk wegennet. Wanneer uit de ervaringen met de toepassing van stil asfalt in Burgum sprake blijkt van een langdurig geluidsreducerend effect op aangrenzende woonbebouwing, willen we ten slotte komen tot een verdergaande toepassing van stil asfalt bij aanleg en groot onderhoud van weginfrastructuur;
- Bij de aanleg van Centrale As en andere nieuwe infrastructuur "slimme verlichting" en ecologische voorzieningen realiseren (zoals ecoduikers, vleermuisovergangen e.d.). Voor realisering hiervan is medewerking van de provincie nodig;
- Het toepassen van FSC-hout of alternatieve mogelijkheden (bijvoorbeeld stortsteen met riet of gerecycled pvc in plaats van hout of kunststof) bij aanleg/vervanging van walbeschoeiing;
- Voor het nieuwe (in voorbereiding zijnde) Gemeentelijke Verkeers- en Vervoersplan willen wij onze ambities aanscherpen. Wij denken hierbij ondermeer aan:
  - het stimuleren van het gebruik openbaar vervoer en het gebruik van de fiets;
  - het bevorderen, dat bij verkooppunten voor motorbrandstoffen ook biobrandstoffen getankt kunnen worden (zoals aardgas/biogas, biodiesel);
  - de afwaardering van bestaande provinciale routes nadat de Centrale As en de rondweg rond Hurdegaryp zijn gerealiseerd.

In het gemeentelijk klimaatbeleid is een project opgenomen om een inventarisatie te maken van de energiematregelen voor openbare verlichting, rioolpompen en gemalen met een terugverdientijd van 5 jaar.

4.3 Huidig beleid

4.3.1 Grond, weg en waterwerken (GWW)

In het gemeentelijk klimaatbeleid is een project opgenomen om een inventarisatie te maken van de energiematregelen voor openbare verlichting, rioolpompen en gemalen met een terugverdientijd van 5 jaar.

4.4 Nieuw beleid

• Duurzaam materiaalgebruik

Bij realisering van nieuwe infrastructurele werken, of bij reconstructie van bestaande, streven we naar een zo duurzaam mogelijk materiaalgebruik. Dat betekent dat bij walbeschoeiing bijvoorbeeld FSC hout toegepast moet worden (bestaand beleid). In aanvulling daarop wordt waar mogelijk gezocht naar alternatieven voor walbeschoeiing zoals stortsteen met riet. In 2004 heeft de gemeenteraad ingestemd met een voorstel om binnen 10 jaar circa 7.200 meter beschoeiingsmateriaal te vervangen en hiervoor €1,4 miljoen beschikbaar gesteld. Daarbij is rekening gehouden met toepassing van FSC hout.

We kiezen bij de aanleg en onderhoud van infrastructuur voor duurzamere constructies indien hiertegen geen landschappelijke of esthetische bezwaren bestaan. Zowel in de ontwerpfase als in de beheer- en onderhoudsfase moeten continue keuzes gemaakt worden. Voor het materiaalgebruik bij aanleg of reconstructie van wegen moet daarom voortaan een integrale afweging gemaakt (energiebeslag, onderhoud, gebruikaspecten, landschappelijke inpasbaarheid) welk materiaal het meest duurzaam is in specifieke situaties. Voorbeeld van duurzamere oplossingen zijn:

- Alle vrijliggende fietspaden (nieuw en bestaand) in de toekomst in beton uit te voeren (veel schade t.g.v. beheer- en onderhoudsactiviteiten);
- De verkeersgeleiders zowel bij aanleg als in onderhoud uit te voeren printbeton (geen onkruidbestrijding);
- Aanleg halfverhardingen (schelpen / puin) zoveel mogelijk beperken (jaarlijkse onderhoudsfrequentie).

4.4.1 Verkeer en Vervoer

- *Stimulering biobrandstoffen*

Volgens de Europese Richtlijn biobrandstoffen behoort in 2010 5,75 procent van de energie-inhoud van fossiele brandstoffen uit biobrandstoffen te bestaan. Oliemaatschappijen zullen dat grotendeels realiseren door bijmenging van biobrandstof in de huidige fossiele brandstoffen. We streven naar een toename van het gebruik van duurzame brandstoffen.

We willen bevorderen dat er ook in onze gemeente vulpunten voor biobrandstoffen komen.

Gunningsprocedures voor pompstations aan de Centrale As vormen daarbij een belangrijk aangrijpingspunt; hiertoe is ook de medewerking van de provincie nodig. Verder willen we ons eigen wagenpark zoveel mogelijk op biobrandstoffen laten rijden.

- *Stimulering fiets en openbaar vervoer*

We willen in samenwerking met de provincie en de betreffende vervoersmaatschappijen de mogelijkheden onderzoeken om op de belangrijkste routes (bijvoorbeeld Burgum – Drachten of Burgum- Leeuwarden, Trynwâlden-Leeuwarden. Hurdegaryp-Leeuwarden) goedkoop of gratis OV (bus/trein) aan te bieden. Ook willen we aansluitend op de aanleg van de Centrale As nieuwe carpoolgelegenheden realiseren die aansluiten op halteplaatsen van het OV.

Ter stimulering van vervoer per fiets streven we naar verdergaande verbetering van het fietsnet in onze gemeente. Daarbij wordt ook de afwaardering van bestaande provinciale routes na realisering van de Centrale As wordt betrokken. In het GVVP zal daarvoor een integraal plan worden opgenomen. Verder willen we het vervoer van kinderen naar school per fiets stimuleren door middel van voorlichting en het realiseren van extra voorzieningen. We onderkennen dat de locatie van de nieuwe brede school in Hurdegaryp mogelijk zal leiden tot een behoorlijke toename van het autogebruik. Onderzocht moet worden of de fietsroutes naar de school verbeterd kunnen worden. Verder willen we onderzoeken of maatregelen mogelijk zijn om de overlast voor omwonenden te beperken en de veiligheid van schoolgaande kinderen te vergroten.

Ten slotte hebben wij een viertal dienstfietsen aangeschaft om het gebruik van de fiets voor (korte) dienstritten te stimuleren.

- *Beleef de omgeving*

Onze gemeente kent fraaie landschappen en unieke natuurgebieden. We willen de ontsluiting per fiets van deze gebieden verbeteren. Verder willen we aanvullende maatregelen nemen tegen zwerfvuil langs de belangrijkste wandel en fietsroutes.

In de beleidsnotitie Recreatie en toerisme Tytsjerksteradiel is gesteld dat de gemeente open staat voor nieuwe initiatieven. Deze moeten passen bij de aard en schaal van onze gemeente. Gelet hierop en op het nationaal landschap en het nationaal park biedt het thema duurzaamheid aan initiatieven meerwaarde.

5.1 Inleiding

Bij het thema 'omgeving' gaat het om natuur- en landschapsontwikkeling, waterberging, en allerlei factoren op het gebied van leefmilieu en veiligheid in brede zin. Op basis van de resultaten van de themasessie onderscheiden we de volgende beleidsonderwerpen:

- Recreatie;
- Natuur- en landschapsbeheer;
- Energiewinning;
- Bodembeheer;
- Waterkwaliteit;
- Natuur & milieueducatie.

5.2 Ambities

We streven naar:

- Het realiseren van de plannen uit het Ecologisch Ontwikkelingsplan samen met andere partijen (natuurbeheerder, landbouw, wetterskip, provincie Fryslân). In dit kader het mee tot stand brengen van een verbindingzone tussen de Alde Feanen en de Grutte Wielen als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en de Robuuste Natte As (RNA);
- Ontwikkeling van gebiedsspecifiek beleid voor duurzaam hergebruik van grond en bagger;
- Een trekkende rol van de gemeente bij het onderzoeken van de mogelijkheden om reststromen uit het landschapsbeheer in de Friese Wouden te benutten voor energiewinning;
- Een intensivering van de gemeentelijke inspanningen op het gebied van milieucommunicatie en educatie;

5.3 Bestaand beleid

5.3.1 Recreatie

In de beleidsnotitie Recreatie en toerisme Tytsjerksteradiel is gesteld dat de gemeente open staat voor nieuwe initiatieven. Deze moeten passen bij de aard en schaal van onze gemeente. Gelet hierop en op het nationaal landschap en het nationaal park biedt het thema duurzaamheid aan initiatieven meerwaarde. Om initiatieven te stimuleren en te faciliteren beschikken we voor 2008 al over een budget van € 25.000. Daarnaast wordt een jaarplan voor recreatie en toerisme opgesteld waarin de kosten aan de verschillende genoemde projecten worden verbonden. Concreet in uitvoering zijn inmiddels de projecten Routenetwerk fietsen en de 11-steden vaarroute.

In nieuwe bestemmingsplannen worden bestaande natuur- en landschapselementen zoals elzensingels en dykswâlen zoveel mogelijk ingepast en als natuurobject beheerd.

5.3.2 Natuur en landschapsbeheer

In nieuwe bestemmingsplannen worden bestaande natuur- en landschapselementen zoals elzensingels en dykswâlen zoveel mogelijk ingepast en als natuurobject beheerd. Waar mogelijk wordt de natuurontwikkeling gestimuleerd door de aanleg van poelen en plas-drasoevers. De aanleg wordt gefinancierd vanuit de bouwgrondexploitatie en het onderhoud uit het budget groen.

Voor het Ecologisch Ontwikkelingsplan wordt een basiskaart met alle beschermde flora- en faunasoorten in de gemeente gemaakt. Daarnaast wordt de ecologische samenhang beschreven. Deze kennis wordt ingebracht in de nieuwe structuurvisie “Finster op Romte”, zodat de natuur van af het begin bij ruimtelijke plannen wordt meegewogen.

5.3.3 Waterkwaliteit

We hebben de taak om onze vaarwegen en vijvers op diepte te houden (baggerbeleidplan). Door dit structurele baggerwerk zal ook de waterkwaliteit toenemen (verwijderen voedingsstoffen). We ontplooiën ook activiteiten om de waterkwaliteit te verhogen door plas-dras oevers aan te leggen. Daar waar mogelijk wordt werk met werk gemaakt: het baggeren wordt gecombineerd met het verhogen van (boezem)kades en het creëren van plas-dras oevers.

De vijvers worden eens per 5 jaar ingepeild. Vaarten en watergangen die door scheepvaart worden gebruikt worden om de 3 tot 5 jaar ingepeild. Eventuele nieuwe baggerwerkzaamheden zullen worden uitgevoerd indien de monitoringsresultaten daar aanleiding toe geven of wanneer het baggeren wordt uitgevoerd in combinatie met andere geplande werkzaamheden, zoals het vervangen van beschoeiing. De aanwas van bagger wordt gemonitord en in het baggerbeleidsplan is rekening gehouden met een baggerfrequentie van eens in de 15 jaar voor vaarwegen. Voor vijvers ligt de frequentie lager, op 20 jaar.

5.3.4 Natuur en Milieu educatie

De huidige milieucommunicatie richt zich met name op klimaatbeleid en afvalstoffen. Hiervoor is structurele aandacht en daarnaast worden waar mogelijk incidentele projecten ondersteund, zoals het Pier Otter project, een programma in het Nationaal Park de Alde Feanen voor de groepen 5 en 6 van het basisonderwijs.

5.4 Nieuw beleid

5.4.1 Natuur- en landschapsbeheer

In 2008 komt het Ecologisch Ontwikkelingsplan (EOP) van de gemeente gereed. Hierin wordt de ecologie van natuur en landschap beschreven en worden kansen en bedreigingen aangegeven. Het plan geeft aan hoe en waar aanwezige natuurwaarden te versterken, samenhang te vergroten en potenties voor natuurherstel te benutten. Met dit EOP kan bij ruimtelijke plannen het natuurbelang geïntegreerd worden. De nieuwe structuurvisie van de gemeente zal hiervan het eerste voorbeeld zijn. In het waterplan worden ook bedreigingen en kansen voor natte natuur aangepakt.

Tytsjerksteradiel ligt op een strategische positie binnen de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland, die in 2018 klaar moet zijn. Vanaf de Alde Feanen splitst de zone zich in een tak naar de Grutte Wielen, die via de Bouwe Pet, Ottema-Wiersmareservaat, Sippefennen, Houtwielen, Valom, etc naar het Lauwersmeer gaat. En een tak, die via het PM-kanaal en Noord-Drente naar Delfzijl loopt. Deze takken zijn in de Nota Ruimte tevens als Robuuste Natte As (RNA) aangeduid; een bredere verbinding, die de meren en moerasgebieden in Nederland met elkaar gaat verbinden. Onderweg liggen obstakels zoals wegen en bedrijventerreinen, waarvoor oplossingen bedacht moeten worden. De kruisingen van de Centrale As met de EHS (RNA) bij de Valom en Burgum worden voor deze natuurfunctie ingericht.

Naast het behouden en verbeteren van de samenhang in de natuur, wordt kwaliteitsverbetering nagestreefd door schoon water vast te houden in natuurgebieden en door open ruimte, rust en duisternis te versterken voor weidevogels en wintergasten (ganzen, eenden en steltlopers).

Het monitoren van flora en fauna moet inzicht geven in de effectiviteit van de maatregelen. Medewerking van deskundige vrijwilligers zal hierbij worden gestimuleerd.

5.4.2 Energiewinning

Het gebruik van duurzame energie is momenteel een 'hot item'. Door het stijgen van de prijzen voor fossiele brandstoffen wordt het benutten van restproducten, zoals takken die bij het groenonderhoud en het landschapsbeheer vrijkomen, steeds interessanter. De hoeveelheden, de plaatsen en de tijdstippen waarop restproducten vrijkomen, zijn bepalend voor een rendabele toepassing als energiebron (warmte of elektriciteit). Wij willen bijdragen aan het in kaart brengen van deze stromen en ruimte bieden voor de bouw van installaties. Duurzaamheid van de energieopwekking, van het transport en van de winning van de restproducten zijn hierbij uitgangspunt. Naast opwekking van energie door verbranding is energie uit vergisting van bijvoorbeeld GFT-afval een optie, mits het om restproducten gaat en niet om voedingsgewassen.

5.4.3 Bodembeheer

Het voorkomen van verslechtering van de bodemkwaliteit is ons uitgangspunt. Daarnaast willen we de mogelijkheden voor hergebruik van (licht verontreinigde) grond en bagger optimaal benutten en onnodig gesleep met grond moet worden voorkomen. In 2008 wordt het Besluit Bodemkwaliteit van kracht. Voor dit besluit is het is het verplicht om een bodemfunctiekaart op te stellen. Wij willen deze kaart koppelen aan bestemmingsplankaarten en uitwerken tot op perceelsniveau. Om gebiedsspecifiek beleid te maken is ook verplicht om een (nieuwe) Bodemkwaliteitskaart en een bodembeheernota te maken, waarmee we in 2008 / 2009 aan de slag gaan.

Naast de chemische kwaliteit heeft de bodem andere kwaliteiten (fysisch, ecologisch, aardkundig, cultuurhistorisch), vinden er bodemprocessen plaats (bodemdaling, verdroging, vermisting) en wordt in de bodem ingegrepen (drinkwaterwinning, warmte-koude opslag) Deze aspecten dienen bij ruimtelijke plannen (nieuwe structuurvisie, bestemmingsplannen) betrokken te worden.

5.4.4 Waterkwaliteit

In 2008 komt het Waterplan gereed, waarin alle inspanningen om de waterkwaliteit te verbeteren, zoals riolering, baggeren, aanleg van plasdras-oevers, etc. worden geëvalueerd. Er vindt een heroriëntatie plaats, waarbij nieuwe instrumenten, zoals de aanleg van helofytenfilters (rietvelden) of dynamisch peilbeheer zullen worden voorgesteld. Het Waterplan wordt samen met het Wetterskip opgesteld en geeft ook de gezamenlijke inspanningen voor het verbeteren van de waterkwaliteit weer. Vanaf 2009 zal uitvoering aan het Waterplan worden gegeven.

5.4.5 Natuur en Milieu educatie

Bewustwording van ieders invloed op het milieu en de bijdrage, die elke persoon aan verbetering van het milieu kan leveren is ons uitgangspunt. Daarnaast is het in contact brengen van mensen met natuur en natuurlijke processen dicht bij huis een belangrijke bron van plezier en inzicht. Vooral kinderen komen door de populariteit van (spel) computers veel minder buiten en nog minder in contact met natuur. Op school blijft het natuuronderwijs vaak beperkt tot het bekijken van een TV- programma als "Nieuws uit de natuur". Door middel van het aanbieden van lesmaterialen en excursies willen we hier wat aan doen. Samenwerking met andere aanbieders, zoals 't Griene Nest' in Sumar en het bezoekerscentrum van het Nationaal Park de Alde Feanen is hierbij belangrijk.

Door de Miljeukoer in Actief en het maken van een folder willen aandacht vragen voor het verhogen van de biodiversiteit in tuinen. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het laten liggen van blad, het aanleggen van een vijver of het aanbrengen van kant-en-klare 'dierenwoningen' (vogelhuisjes, maar ook nestdakpannen). Natuur in het openbaar groen vervult hierbij een voorbeeldfunctie, die onder de aandacht gebracht zal worden.

De eigen organisatie

Door de Miljeukoer in Actief en het maken van een folder willen aandacht vragen voor het verhogen van de biodiversiteit in tuinen. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het laten liggen van blad, het aanleggen van een vijver of het aanbrengen van kant-en-klare 'dierenwoningen' (vogelhuisjes, maar ook nestdakpannen). Natuur in het openbaar groen vervult hierbij een voorbeeldfunctie, die onder de aandacht gebracht zal worden.

6.1 Inleiding

Bij de eigen organisatie gaat het om de eigen gebouwen (gemeentehuis, scholen, sporthallen en brandweer) en het beheer en gebruik daarvan. We onderscheiden vier hoofdlijnen van het duurzaamheidsbeleid ten aanzien van de eigen organisatie:

1. Gebouw en beheer;
2. Personeel en gedrag;
3. Inkoop;
4. Eigen wagenpark.

6.2 Ambities

Als gemeente hebben we een belangrijke voorbeeldrol. Als we van andere organisaties een hoog ambitieniveau vragen, dan kunnen we zeker niet achterblijven. Onze ambities voor de eigen organisatie zijn:

- Dat we voor wat betreft onze gebouwen en het beheer daarvan streven naar klimaatneutrale nieuwbouw binnen 10 jaar. Randvoorwaarde daarbij is wel dat het hoge ambitieniveau niet ten koste mag gaan van het voorzieningenniveau in de gemeente. Voor de kortere termijn streven we ernaar om het energiegebruik van onze gebouwen te verminderen, onder andere door het opzetten van een energiezorgsysteem en het onderzoeken van energiebesparingsmogelijkheden voor sportaccommodaties;
- In het kader van de Bedrijfsinterne Milieuzorg (BIM) streven we naar toenemend milieubewustzijn van medewerkers. We willen verder het gebruik van openbaar vervoer stimuleren en we streven ernaar dat het fietsgebruik voor woon-werkverkeer in 2015 met 10% is gestegen ten opzichte van de situatie in 2007;
- Aansluiten bij de ambitie van het Rijk dat in 2010 50% van onze inkoop en aanbesteding duurzaam is. Uitgangspunt daarbij is dat duurzame producten maximaal 5% meer mogen kosten. Een uitzondering betreft inkoop en aanbesteding voor infrastructuur;
- De grote auto's in ons wagenpark volledig omschakelen naar PPO als brandstof. Een belangrijk voordeel van PPO is dat we eenvoudig een tankvoorziening op eigen terrein kunnen realiseren.

6.3 Bestaand beleid

6.3.1 Gebouw en Beheer

Het gemeentehuis is dit jaar van nieuwe zonwering voorzien. Dit leidt ertoe dat het gebouw minder opwarmt in de zomer, waardoor de airco minder hoeft te draaien. In de winter blijft de warmte juist in het gebouw, zodat de verwarming van het gebouw minder energie vraagt. Alle medewerkers hebben instructies over het juiste gebruik van de zonwering ontvangen via de mail en (per ruimte) op papier. Verder is voor 2008 de installatie van een warmtewiel voorzien. De kosten hiervan wegen naar verwachting op tegen de besparing op de energiekosten voor verwarming.

6.3.2 Personeel

Al enige jaren bestaat het fietsproject. Hiermee worden de medewerkers gestimuleerd om op de fiets naar het werk te komen. Het college van B&W sponsort iedere gefietste kilometer. De opbrengst hiervan gaat naar een goed doel. Daarnaast is in de afgelopen drie jaar, tijdens de Week van de Vooruitgang extra aandacht besteed aan dit project.

Voor dienstreizen wordt het OV gestimuleerd en het autogebruik ontmoedigd. Voor reizen buiten de provincie kunnen reiskosten op basis van 1e klas gedeclareerd worden (mits de afdelingsmanager fiat geeft), terwijl de vergoeding voor het gebruik van de auto voor deze reizen zijn verlaagd ten opzichte van reizen binnen de provincie.

In 2007 heeft een groot aantal medewerkers die veel buitendienstwerkzaamheden verrichten (met eigen auto dan wel met auto uit gemeentelijk wagenpark reizen) de training 'Het Nieuwe Rijden' gevolgd. Rijstijltraining kan een aanzienlijke brandstofbesparing opleveren.

6.4 Nieuw beleid

6.4.1 Gebouw en beheer

Om onze ambities te realiseren willen wij de volgende activiteiten ontplooiën en maatregelen treffen:

- We gaan aan betrokken medewerkers een cursus aanbieden op het gebied van zeer duurzame utiliteitsbouw. Zodat medewerkers kennis nemen van de mogelijkheden voor duurzaam bouwen en dit vervolgens in hun dagelijkse werk gaan toepassen. In beleidsplannen, bestekken etc. vastleggen dat maatregelen uit de 'maatlat zeer duurzame utiliteitsbouw' wordt toegepast.
- Bij bouwplannen dienen de uitgenodigde partijen plannen in te dienen die leiden tot een energiegebruik dat 20% lager is dan de landelijke norm. In de woningbouw wordt nu al aan de uitgenodigde aannemers gevraagd om met bouwplannen te komen die een aanzienlijke EPC-verscherping opleveren.
- We willen onze gebouwen (Gemeentehuis Burgum, Sport/zwembad Burgum, Sporthal Westermar Burgum, Sporthal Noardburgum, Sporthal Oentsjerk, Sporthal Hurdegaryp) voorzien van een maatwerk advies energielabel. Dit betreft een energielabel inclusief besparingsadviezen. Dit label willen we vertalen naar een investeringsprogramma om het energielabel met één of meer stappen te verbeteren. We hebben de verplichting om onze gebouwen in 2008 te voorzien van een standaard energielabel.
- Het onderzoeken van de haalbaarheid van het benutten van restwarmte van Sonac voor (onder andere) het gemeentehuis.

- Bij het buitenzwembad in Gytsjerk gaan we de baden afdekken en de mogelijkheden voor het toepassen van zonne-energie onderzoeken.
- Sporthal De Wetterstins in Burgum vormt een aandachtspunt aangezien het contract met de daar geplaatste WK installatie afloopt in 2013. We streven naar een energievoorziening met minimaal een vergelijkbare efficiency als de WK installatie. In 2011 willen we daarvoor een energieonderzoek uitvoeren.
- We willen bij iedere renovatie standaard de mogelijkheden voor afkoppeling regenwaterafvoer onderzoeken. In 2008 willen we in dit kader de mogelijkheden onderzoeken om te komen tot afkoppeling van regenwater voor een toiletgroep in het gemeentehuis. Afhankelijk van de uitkomsten zullen technische aanpassingen worden gepleegd.
- Het plaatsen van een paal met zonnepanelen bij de ingang van het gemeentehuis.
- In aanvulling op het BIM willen we een energiezorgsysteem opzetten voor alle gemeentelijke gebouwen. Het doel hiermee is een concrete besparing te realiseren op verbruik van elektra, gas en water. De resultaten willen we zichtbaar maken middels een infopaneel in het publiekscentrum.
- Onderzoeken van de mogelijkheid (zowel technisch als juridisch) voor het plaatsen van kleine windturbines voor de energie-opwekking bij gemeentelijke gebouwen. Wanneer mogelijk overgaan tot plaatsing van dergelijke windturbines.

6.4.2 Personeel

Om onze ambities te kunnen realiseren willen we onze inspanningen vergroten ten aanzien van duurzaam woon-werkverkeer en dienstreizen. In aanvulling op bestaande voorzieningen willen we daarom het gebruik van fiets, openbaar vervoer en carpoolen stimuleren. Dat doen we door voorlichting en het beschikbaar stellen van faciliteiten zoals gratis OV jaarkaart of kortingskaart en plansoftware voor carpoolen en een goede kleed- en wasfaciliteit voor fietsers.

6.4.3 Eigen wagenpark

Sinds 2006 rijdt één van de gemeentelijke vuilnisauto's op PPO. Ook zijn al verschillende mogelijkheden en de gevolgen onderzocht voor het (versneld) ombouwen van het eigen wagenpark naar PPO of een andere schone brandstof. Naar aanleiding van dit onderzoek is besloten om in principe te kiezen voor aardgas/biogas als brandstof voor het gemeentelijk wagenpark, waarbij het reguliere vervangings-schema wordt gehanteerd. Begonnen wordt met de categorie bestelbus-/auto.

Begrippen en afkortingen

■ All-electric

Alles elektrisch. Aanduiding bij woningbouwprojecten dat er alleen een aansluiting op het elektriciteitsnet is en geen aansluiting op het gasnet.

■ EPC Energie Prestatie Coëfficiënt

Maat waarmee aangegeven wordt hoe energiezuinig woningen of utiliteitsgebouwen zijn. Voor een gemiddelde woning geldt dat de EPC overeenkomt met het gasgebruik in m³/1000. Een EPC van 0,8 betekend voor een gemiddelde woning dus een gasgebruik van 800 m³.

■ EnergieAkkoord Noord Nederland

Op 8 oktober 2007 hebben de provincies en gemeenten uit Groningen, Fryslân, Drenthe en Noord Holland een energieakkoord afgesloten met het Rijk. Tytsjerksteradiel heeft dit akkoord ook ondertekend.

■ EPL

Energieprestatie op Locatie. Maat voor het energiegebruik van een woningbouwlocatie. Waar de EPC betrekking heeft op individuele woningen, gaat de EPL over de locatie. Een EPL van 10 betekent, dat de locatie volledig klimaatneutraal is.

■ FSC

Forest Stewardship Council (Raad voor goed bosbeheer). Het FSC keurmerk geeft aan dat het hout voldoet aan de eisen voor duurzaam bosbeheer.

■ Helofytenfilter

Een filter om afvalwater of water uit bijvoorbeeld vijvers te zuiveren. Het is een waterzuivering door middel van een moeras(je) met helophyten. Dit zijn moerasplanten, zoals riet en lisdodde.

■ HRe ketel

De HRe ketel is een Hoog Rendements verwarmingsketel die ook elektriciteit produceert. Dat levert energiebesparing op, omdat op deze manier elektriciteit op een heel efficiënte manier wordt opgewekt.

■ Klimaatneutraal

Er is sprake van een klimaatneutraal gebouw of locatie als de CO₂ emissie door fossiele brandstoffen volledig gecompenseerd wordt door duurzame energie opwekking.

■ MFC Multifunctioneel Centrum

Centrum met meerdere voorzieningen onder één dak.

■ Milieubarometer

Stichting Milieukeur heeft een aantal instrumenten ontwikkeld om de duurzaamheid van activiteiten te beoordelen. Eén ervan is de milieubarometer terreinbeheer.

■ PPO Pure Plantaardige Olie

Bio-olie die dient als vervanger van diesel. Daarbij moeten de dieselmotor wel technisch worden aangepast.

■ Rekenhuur

Rekenhuur is een optelsom van de verschuldigde huur (kale huur) voor het gebruik van een woning en de servicekosten. De rekenhuur mag niet hoger zijn dan de maximale huurgrens. Als dat wel het geval is vervalt het recht op huurtoeslag.

■ Revolving Fund

Fonds van waaruit onder voorwaarden leningen kunnen worden verstrekt tegen een lagere rente. Omdat de leningen worden afgelost is sprake van een revolverend fonds.

■ SLOK

Stimulering Lokaal Klimaatbeleid, nationale subsidieregeling om gemeenten te ondersteunen in het uitvoeren van klimaatbeleid. De SLK is de opvolger van de BANS regeling.

